

Licht verstandelijke beperking in detentie

Een handreiking voor medewerkers van DJI in de
omgang met gedetineerden met een LVB

Licht verstandelijke beperking in detentie

Een handreiking voor medewerkers van DJI over de omgang met gedetineerden met een LVB

Colofon

Auteurs: Paula Vrij en Hendrien Kaal

Met dank aan de geïnterviewde medewerkers van DJI, de vertegenwoordigers van de Klankbordgroep in de PI Leeuwarden en de studenten Lisa Krahmer, Anne Mud en David Smits van Hogeschool Leiden die allen een inhoudelijke bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van deze handreiking.

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat 'Licht verstandelijke beperking en jeugdcriminaliteit' van Hogeschool Leiden en PI Leeuwarden.

© Hogeschool Leiden, 2015.

Alle rechten voorbehouden. De handreiking mag alleen in zijn geheel en zonder wijzigingen worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt en mag niet voor winst worden verkocht.

Inhoudsopgave

1.	Wat is een licht verstandelijke beperking?	5
2.	Hoe herken je een LVB?	9
3.	Hoe ga je om met een iemand met een LVB?	14
4.	Specifieke momenten en moeilijkheden	20
	A. Inkomsten	20
	B. Kennis en begrip van regels en procedures	22
	C. Dagprogramma en tijdsbesteding	24
	D. Omgang met medegegedetineerden	27
	E. Gebruik van diensten en mogelijkheden	28
	F. Voorbereiding terugkeer en nazorg	30
5.	Extra informatie	32

Waarom een handreiking?

De populatie met een licht verstandelijke beperking (LVB) in de samenleving krijgt steeds meer aandacht. De indruk bestaat dat er een groeiende groep is die niet meer meekomt in de steeds complexere maatschappij. Binnen verschillende werkvelden groeit het begrip dat deze groep overvraagd wordt en dat een passende bejegening van belang is voor alle betrokkenen.

Binnen de strafrechtsketen is sprake van een oververtegenwoordiging van mensen met een LVB. Geschat wordt dat een derde deel van de gedetineerden in Nederland een LVB heeft. Onderzoek laat zien dat gedetineerden met een LVB vaker problemen ervaren binnen het gevangeniswezen dan gedetineerden zonder een LVB en het moeilijker vinden hier mee om te gaan. Doordat een LVB lastig te herkennen is bestaat het risico van overvraging, zelfoverschatting en buitensluiting en misbruik door medege-detineerden, hetgeen stress oplevert en gedragsproblemen in de hand kan werken.

Het is niet alleen belangrijk dat een LVB binnen de strafrechtsketen tijdig wordt herkend, maar ook dat de diverse betrokken professionals weten hoe passende hulp en ondersteuning kan worden geboden. Zo kunnen frustratie en onbegrip van beide kanten worden voorkomen. Een passende bejegening kan zo bijdragen aan vermindering van het aantal incidenten en verbetering van het klimaat op de afdeling, en vergroot de kans op een constructief detentietraject. Het doel van deze handreiking is om professionals binnen detentie kennis en handvatten te bieden die hierbij kunnen helpen.

1. Wat is een licht verstandelijke beperking?

Om te mogen spreken van een licht verstandelijke beperking (LVB) moet sprake zijn van:

- een IQ beneden de 85
- beperkt sociaal aanpassingsgedrag op verschillende levensgebieden
- een levenslange beperking die is ontstaan voor het 18^e levensjaar

- Vaak wordt bij een LVB gedacht aan een laag IQ. Het sociaal aanpassingsgedrag is echter een belangrijk aspect. Mensen ervaren niet alleen problemen op conceptueel niveau (begrip van taal, cijfers, tijd), maar ook in sociale en praktische vaardigheden (huishouden, OV, werk, zelfverzorging).
- Een LVB is een levenslange beperking. Mensen met een LVB kunnen wel leren omgaan met hun beperkingen, maar zullen altijd een zekere mate van ondersteuning nodig hebben. Er wordt soms wel gesproken van 'levenslange en levensbrede' ondersteuning.
- Een LVB heeft geen specifieke uiterlijke kenmerken. Vaak wordt een LVB niet herkend en worden mensen met een LVB overschat. Dit wordt versterkt doordat mensen met een LVB vaak geneigd zijn om hun beperking te verhullen en ook geen goed beeld hebben van hun eigen kunnen.
- Mensen kunnen door omstandigheden (stress, middelengebruik) soms tijdelijk functioneren op het niveau van een LVB; hoewel we dan strikt genomen niet spreken van een LVB stelt dit grotendeels dezelfde eisen aan de communicatie en bejegening.

Nederlandse bevolking

Penitentiaire inrichting

“Als je weet dat ongeveer 1 op de 3 gedetineerden een LVB heeft, vraag je dan eens af wie dat op jouw afdeling zijn. Ik sla ze vaak gade op de luchtplaats en probeer me daar dan een beeld van te vormen.”

Kvv-trainer

Fig. 1 Naar schatting 16% van de Nederlandse bevolking heeft een IQ < 85. In het gevangeniswezen wordt dit percentage geschat op minimaal 30%.

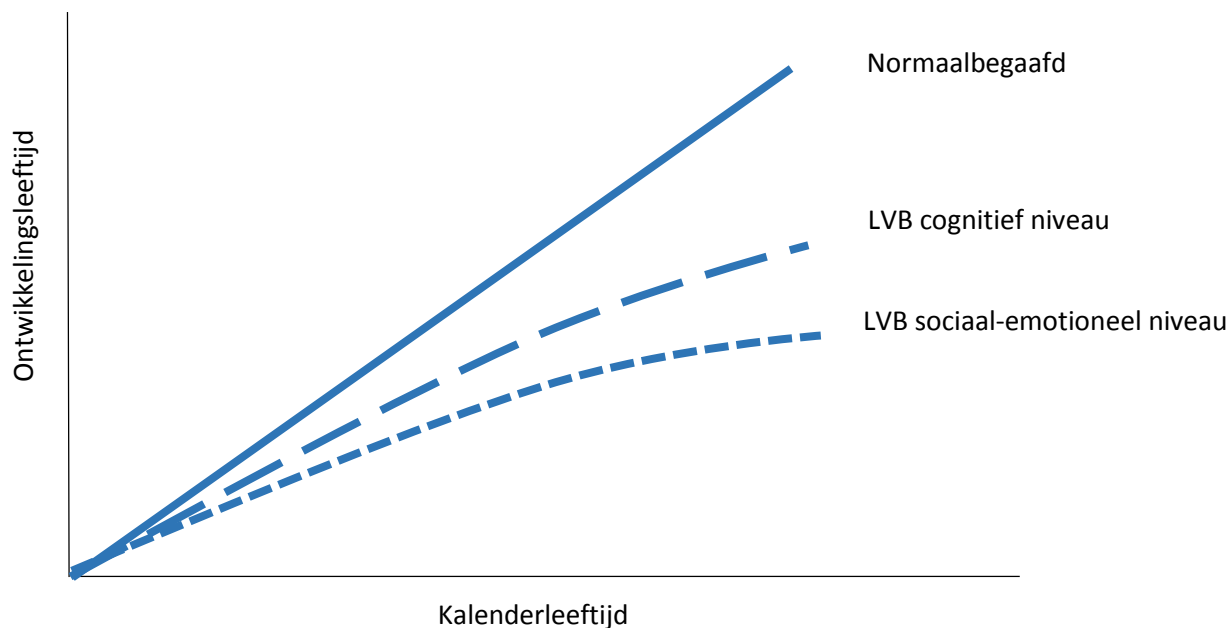
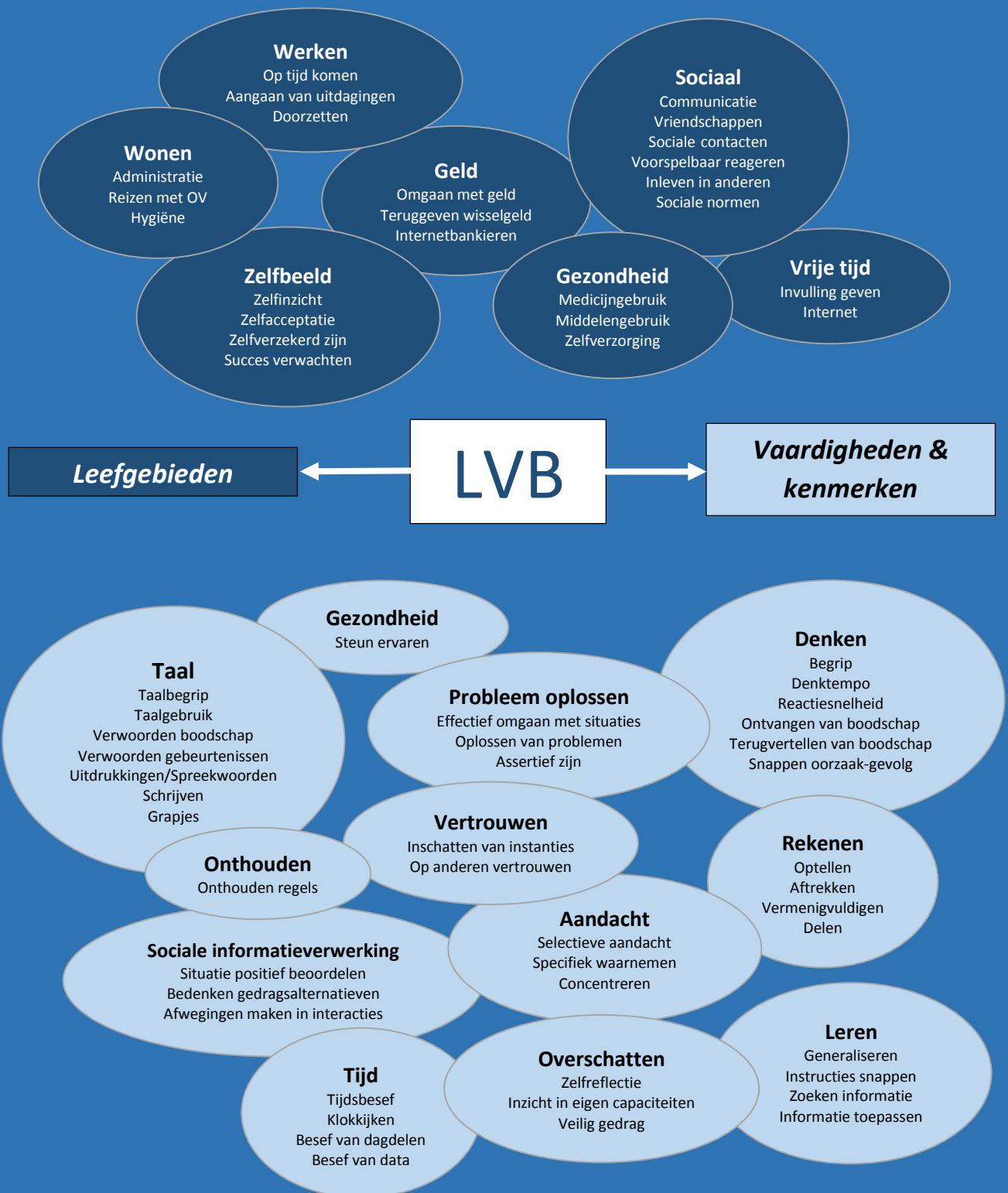

Fig. 2 De ontwikkelingsleeftijd van iemand met een LVB loopt achter op de kalenderleeftijd.

- Bij mensen met een LVB is de cognitieve ontwikkeling vergelijkbaar met die van een kind van 7 tot 12 jaar. De sociaal-emotionele ontwikkeling loopt hier vaak nog op achter en is soms vergelijkbaar met die van een peuter of kleuter. Dit wordt weergegeven in Figuur 2.
- Een LVB gaat vaak samen met problemen op verschillende gebieden. Er is een grotere kans op psychosociale problematiek, psychiatrische stoornissen en gedragsproblematiek. Ook leiden verschillende kenmerken van een LVB (neiging tot risicovol gedrag, beïnvloedbaarheid, beperkt inzicht in oorzaak-gevolg) ertoe dat mensen met een LVB vaker in aanraking komen met justitie.
- Een LVB verschilt wezenlijk van leerproblematieken zoals dyslexie of analfabetisme. Hoewel ook mensen met een LVB vaak moeite hebben met lezen en schrijven, lopen zij meestal nog tegen veel meer dingen aan. Leesproblemen hoeven bovendien niet het gevolg te zijn van verminderde intelligentie.
- Een LVB is geen psychiatrische stoornis. Er zit soms wel overlap in de problemen waar iemand met een LVB en iemand met een psychiatrische stoornis (zoals een autistische spectrum stoornis) tegenaan loopt. Er zijn ook mensen met een combinatie van beide problematieken, of met een combinatie van LVB en verslavingsproblematiek. Door deze combinatie kan één van beide problematieken soms onderbelicht blijven. Het is daarom belangrijk het onderscheid te maken.

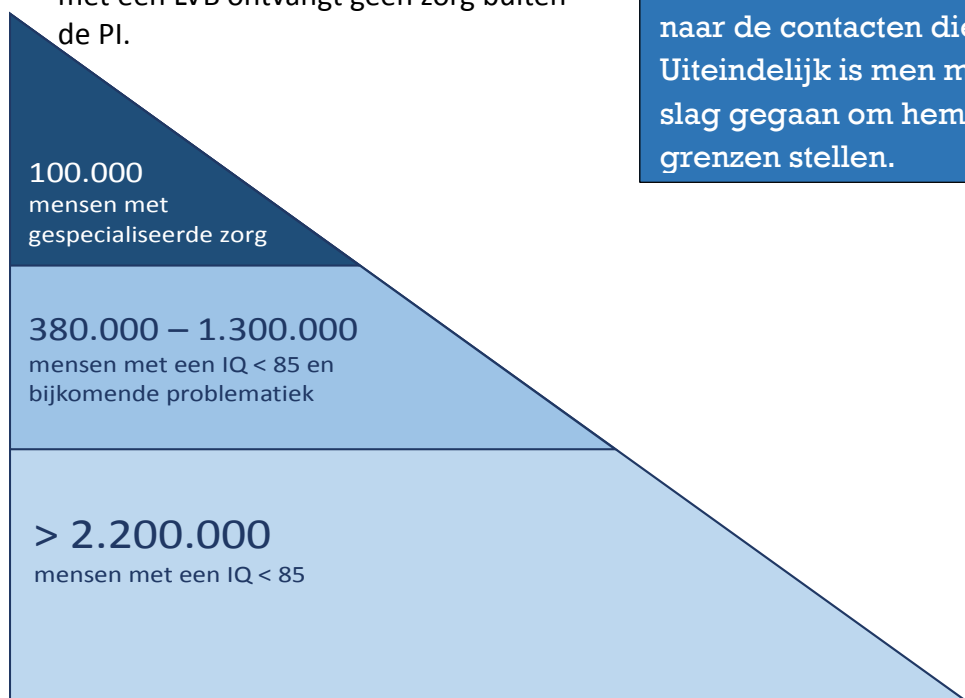
Waar kan iemand met een LVB moeite mee hebben?

Mensen met een LVB kunnen problemen ervaren op verschillende gebieden. Onderstaande figuur geeft een illustratie van waar iemand met een LVB zoal moeite mee kan hebben. Dit is geen uitputtende opsomming, maar geeft een idee van de breedte van de problematiek.

De ondersteuningsbehoefte van mensen met een LVB

- Vrijwel alle mensen met een LVB hebben ondersteuning vanuit hun omgeving nodig. Deze ondersteuningsbehoefte is niet altijd duidelijk zichtbaar, zoals de casus Stanley illustreert.
- De groep mensen met een LVB is wel een zeer heterogene groep. De moeilijkheden die zich kunnen voordoen zijn zeer divers en niet voor iedereen hetzelfde.
- Sommige mensen met een LVB hebben dan ook meer ondersteuning nodig dan anderen. De mate van benodigde hulp en steun hangt niet één op één samen met het IQ.
- Slechts een klein gedeelte van de mensen met een LVB ontvangt gespecialiseerde zorg. Velen ontvangen (incidentele) hulp uit andere sectoren, zijn afhankelijk van hun netwerk, of proberen het zelf te redden. Naar verwachting 80% van de gedetineerden met een LVB ontvangt geen zorg buiten de PI.

Casus Stanley

Stanley was een 'makkelijke' gedetineerde. Hij was aardig en liep goed mee in het dagprogramma. Op een bepaald moment werd hij zelfs reiniger gemaakt. Stanley was echter ook erg goed van vertrouwen. Terwijl hij in detentie zat werd het door hem achtergelaten huis constant bewoond door anderen en op den duur volledig leeggeroofd. Op de afdeling gaf hij voortdurend al zijn eten en shag af aan anderen. Vanuit de PI werd hier niet veel aandacht aan besteed. Iemand van MEE die een dag meeliep op de afdeling vermoedde dat er sprake was van een laag IQ en dat Stanley waarschijnlijk niet het vermogen had om de bedoelingen van anderen goed te doorzien. Deze waarschuwing leidde ertoe dat PIW'ers vanaf dat moment alerter waren en met meer argwaan keken naar de contacten die Stanley had. Uiteindelijk is men met hem aan de slag gegaan om hem te leren grenzen stellen.

Fig. 3 Veel mensen met een LVB ontvangen geen (gespecialiseerde) zorg in Nederland

2. Hoe herken je een LVB?

“Ze zijn ontzettend slim in het vermijden van situaties waarbij ze door de mand kunnen vallen.”

Casemanager

- De herkenning van een LVB is moeilijk. Meestal zijn er geen uiterlijke kenmerken of vaste gedrags- of persoonlijkheidskenmerken die mensen met een LVB onderscheiden van anderen.
- Herkenning wordt nog verder bemoeilijkt doordat mensen met een LVB er hun best voor doen om hun beperkingen te verbergen, zoals ook blijkt uit het citaat bovenaan deze pagina. Het komt ook vaak voor dat mensen met een LVB doen alsof ze iets begrepen hebben terwijl dat niet zo is, bijvoorbeeld door ‘streetwise’ gedrag en gekopieerd taalgebruik, zoals hulpverlenersjargon.
- Tenslotte wordt de eigen beperking door mensen met een LVB vaak niet onderkend of geaccepteerd.

Casus Bilal

Bilal is een jongeman die veel niet begrijpt. Daarnaast heeft hij moeite met de Nederlandse taal. Als gevolg hiervan heeft hij de reclassering nooit echt goed begrepen. Zijn reclasseringswerker is ervan overtuigd dat hij niet wil meewerken, waardoor Bilal nu een jaar langer in de PI zit. De mentor van Bilal heeft een ander gevoel: als gedetineerden verkeerd beginnen kan dat een beeld kan opleveren dat daarna lastig bij te stellen is, en Bilal is daar volgens hem een duidelijk voorbeeld van. Ook de case-manager is positiever. Het gedrag van Bilal is namelijk ontzettend goed, hij heeft in de PI nooit ‘niet-gewild’. De reclasseringswerker heeft daar weinig oren naar. De afstemming verloopt daardoor moeizaam met als gevolg dat Bilal de situatie totaal niet meer overziet.

“Soms ligt het er dik bovenop, soms komt pas na dagen of zelfs maanden aan het licht dat er mogelijk sprake is van een LVB. Juist in detentie is het misschien wel moeilijk, hier komen toch vaak de LVB’ers die meer streetwise zijn dan gemiddeld. Jongens van de straat, die zichzelf hebben aangeleerd zich beter voor te doen.”

Het belang van herkenning van een LVB

- Door de moeilijke herkenning bestaat het risico dat mensen met een LVB worden overvraagd en te hoge eisen stellen aan zichzelf, wat voor veel stress kan zorgen en op den duur faalangst en zelfs psychische of gedragsstoornissen in de hand kan werken.
- Herkenning van een LVB kan helpen in het correct duiden van het gedrag van de gedetineerde en in het aanpassen van de communicatie en benadering.
- Een passende aanpak kan bijdragen aan minder frustratie en onbegrip bij de gedetineerde, minder gedragsproblemen en het voorkomen van onnodige straf en regelovertredingen.
- Een aangepaste benadering kan ook bijdragen aan het aantal succeservaringen dat iemand met een LVB opdoet en zelfvertrouwen in de hand werken.
- Bewustzijn van de risico's voor iemand met een LVB leidt tot het voorkomen van detentieschade en misbruik door medege-detineerden.
- Herkenning van een LVB maakt de inzet van passende interventies en nazorg mogelijk en draagt daardoor bij aan het verminderen van recidive.
- Herkenning van een LVB kan ook leiden tot zelfreflectie en probleeminzicht bij gedetineerden zelf, wat niet alleen bij kan dragen aan het meer realistisch inschatten van eigen mogelijkheden en het bijstellen van irreële ambities, maar ook mogelijkheden biedt bij KVV.

“Wij worden in ons werk regelmatig geconfronteerd met boosheid, dwars gedrag, mensen die niet luisteren. Het is belangrijk je te realiseren dat dit kan zijn omdat iemand het niet snapt.”

Kvv-trainer

Bron: DJI

Hoe wordt een LVB vastgesteld?

- De enige manier om een LVB daadwerkelijk vast te stellen is door middel van een intelligentietest. Uit deze test volgt een IQ score. Bij een IQ lager dan 70 of een IQ tussen de 70 en 85 in combinatie met problemen op het gebied van sociaal aanpassingsgedrag is er sprake van een LVB. In de praktijk wordt het sociaal aanpassingsgedrag vaak niet door middel van diagnostische instrumenten in kaart gebracht.
- Voor veel mensen met een LVB geldt dat er geen IQ score bekend is. Het afnemen van een intelligentietest is in de praktijk niet altijd haalbaar, omdat het tijdrovend is, kosten met zich meebrengt en de aanwezigheid eist van een testpsycholoog.
- Om toch op een eenvoudige en betrouwbare wijze een inschatting te kunnen maken of er bij iemand sprake is van een LVB is de SCIL ontwikkeld (zie volgende pagina).

Om aangemerkt te worden als ‘niet-kunner’ in plaats van ‘niet-willer’ moet je een stempel krijgen. Dat moet via de psycholoog, daar is echt een IQ-test voor nodig.”

Afdelingshoofd

“Niet-kunners lijken er helemaal niet te zijn in detentie, doordat er te weinig mensen zijn die dit kunnen labelen. De meeste gedetineerden met een LVB zijn helemaal niet in het zicht van een psycholoog.”

Kvv-trainer

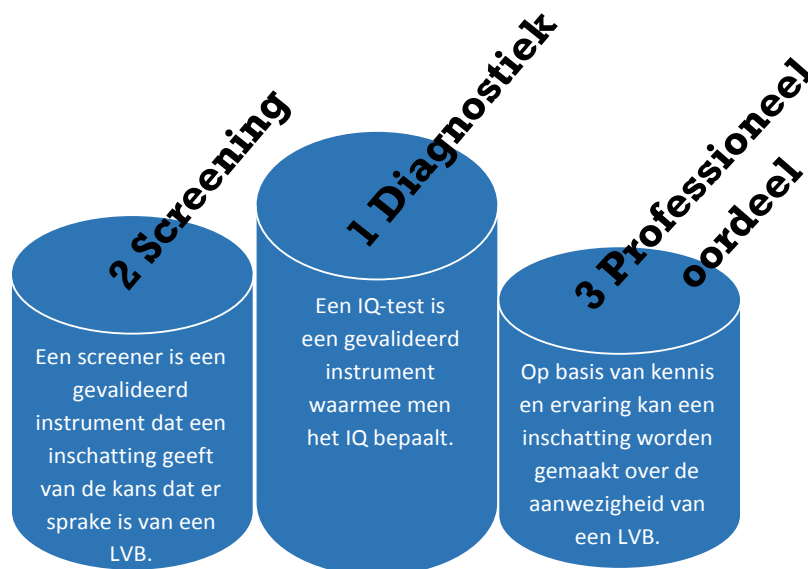
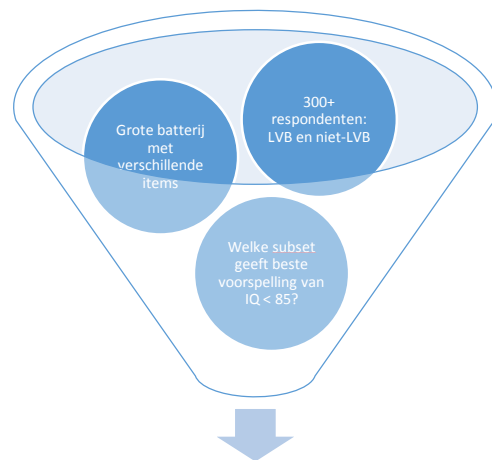

Fig. 4 Hiërarchie van bewijs: diagnostiek en screening leveren een objectief oordeel, de kwaliteit van het professionele oordeel is sterk afhankelijk van kennis en ervaring

Wat doet de SCIL?

Toepassing van de SCIL

- De SCIL kan leiden tot een vermoeden van (functioneren op het niveau van) een LVB
 - De SCIL kan na een korte training door iedereen afgenomen worden
 - Afname van de SCIL kost doorgaans 10-15 minuten
 - Bij twijfel wordt aanvullend diagnostisch onderzoek aangeraden
 - Alleen diagnostisch onderzoek kan definitief bepalen of er sprake is van een LVB
-
- De SCIL is een gevalideerd screenings-instrument dat in negen van de tien gevallen correct voorspelt of er sprake is van een LVB. De uitslag is dus betrouwbaarder dan een professionele inschatting maar minder betrouwbaar dan een intelligentietest.
 - De uitslag van de SCIL kan inzicht bieden in iemands vaardigheden en kan aanleiding geven tot begeleiding op maat.
 - De uitslag van de SCIL kan ook worden vastgelegd in het DNR-plan en dienst doen als input bij beslissingen over promoveren en degraderen.
 - De uitslag van de SCIL kan worden gebruikt in het aanbod van nazorg. Een passend aanbod zal de reïntegratie in de samenleving bevorderen en het risico op recidive verminderen.
- De uitslag kan PIW'ers bewust maken van de aanwezigheid van een LVB en hen handvatten bieden met betrekking tot de bejegening en communicatie van en met gedetineerden. Zo zal meer wederzijds begrip ontstaan, gewenst gedrag worden bevorderd en meer rust worden gecreëerd. Daarover gaat hoofdstuk 3.

Doel: Eenvoudige, voldoende accurate inschatting van LVB, geschikt voor gesloten setting, 10-15 minuten.

Fig. 5 Schematische weergave van de ontwikkeling van de SCIL

“De afname van de SCIL is nuttig, niet alleen vanwege de uitkomst die soms verhelderend werkt, maar ook alleen al door de onzekerheid die bij de afname soms naar boven komt. Zoals bij een gedetineerde die een klok moet tekenen en dan uit onzekerheid heel lang de tijd neemt. Of bij iemand waarbij je ineens ziet hoeveel moeite het kost om een tekstje te lezen.”

Afdelingshoofd

Wat als je geen SCIL hebt?

- Als de SCIL nog niet is afgenomen of als het niet mogelijk is om dat te doen, kan een gesprek worden gevoerd aan de hand van aandachtspunten zoals die hiernaast staan beschreven. Een dergelijk gesprek is echter minder betrouwbaar dan de uitslag van de SCIL en dus ook dan de intelligentietest.

Casus Glenn

Glenn is een man van de straat. Hij komt regelmatig binnen in de PI en doet altijd gewoon mee aan het dagprogramma. Hij weet inmiddels wat er in detentie van hem wordt verwacht. Omdat hij hoorde dat er ook van hem verwacht werd dat hij meedoet met Kiezen voor verandering gaf hij zich op voor het invullen van de Reflector. Tegelijkertijd stelde hij wel veel vragen over wat dat dan precies inhield; hij kwam daarbij onzekerder over dan hoe men hem tot dan toe had gezien. Op de dag waarop hij de Reflector in zou vullen was hij na korte tijd weer terug. “Dit is niks voor mij”, gaf hij aan. Navraag van het afdelingshoofd bij de TRA-medewerker wees uit dat was gebleken dat Glenn niet kan lezen. Naar aanleiding daarvan gingen men op de afdeling met hem in gesprek. Glenn bleek veel minder sterk te zijn dan altijd werd gedacht en heeft eigenlijk meer ondersteuning nodig. Die ondersteuning kan hem nu geboden worden.

Enkele tips voor herkenning van een LVB, overgenomen van Expertisecentrum De Borg (2013)

Vraag eens welke opleiding is gevolgd of naar de naam van de school.

Vraag de persoon naar de namen van vrienden en waar de vriendschap uit bestond.

Laat de persoon een aftreksom maken (bijvoorbeeld 21-9). Kijk in de winkel eens mee als iemand wisselgeld terug krijgt bij de aankoop van een artikel. Let eens op of de persoon de tijd op de klok goed heeft.

Let eens op hoe iemand iets opschrijft; bij het versturen van een brief bijvoorbeeld.

Vraag iets in de tijd terug, veelal kan de chronologische volgorde niet worden aangebracht in het verhaal. Of heeft de betrokkene moeite met abstracte vragen. Vraag eens hoe iets is gebeurd (verbanden leggen is lastig).

Kijk eens mee naar de dagindeling van de persoon en hoe hij of zij iets organiseert. Vraag eens wat de favoriete tv-programma's zijn.

- Bespreek twijfels over een gedetineerde: vermoedt je collega ook een LVB? Waarom? Het naast elkaar leggen van ervaringen kan een completer beeld geven.

“Je merkt dat je met iemand te maken hebt met een LVB als je moet blijven doorvragen en ze uiteindelijk heel je verhaal niet meer begrijpen. Je merkt het aan de manier waarop ze schrijven, en of ze überhaupt kunnen schrijven.”

PIW'er

3. Hoe ga je om met iemand met een LVB?

- In de vorige hoofdstukken kwam naar voren dat mensen met een LVB moeilijkheden kunnen ondervinden in het dagelijkse leven. Om hen daarin te kunnen ondersteunen zijn belangrijke aanpassingen nodig.
- Bij een passende aanpak worden communicatie en benadering afgestemd op de kenmerken en behoeften van de gedetineerde. Vaak komen deze aanpassingen neer op het versimpelen, tastbaar maken, structureren, doseren, herhalen, laten inslijpen en oefenen van informatie en op duidelijkheid en positieve bekrachtiging omtrent gedrag.

“Het is belangrijk te begrijpen dat iedereen er baat bij heeft als de gedetineerde het begrijpt.”

Casemanager

“Wat je veel ziet is dat PIW’ers zeggen: ik heb het er met de gedetineerde over gehad, hij zei dat hij het snapte, maar hij deed totaal iets anders. Daar heb ik dan tien minuten aan besteed, maar luisteren ho maar!”

Kvv-trainer

Bron: DJI

Wat helpt in de verbale communicatie?

- Maak een vraag of boodschap zo concreet mogelijk; voor iemand met een LVB is het al snel te abstract. Over reïntegratie praten kan daardoor bijvoorbeeld moeilijk zijn. Het helpt dan om niet te vragen of een gedetineerde goed wordt opgevangen, maar wie er op hem wacht. Uitdrukkingen, zoals ‘op het rechte pad blijven’, worden vaak letterlijk genomen en daardoor niet begrepen.
- Gebruik korte zinnen met niet meer dan één gerichte vraag, opdracht of boodschap. ‘Wat heb je er al aan gedaan?’ is een korte maar erg algemene vraag. ‘Heb je dit probleem al eerder gemeld?’ is een korte vraag die makkelijker is om te begrijpen en te beantwoorden.
- Als een gesprek niet soepel verloopt omdat de ander je niet lijkt te begrijpen zijn mensen geneigd om hun eigen vraag of boodschap al snel op een andere manier te formuleren. Geef de gedetineerde met een LVB echter de tijd om de vraag te verwerken en te beantwoorden.
- Om te controleren of een vraag of boodschap begrepen is door de gedetineerde, is het het best om hem deze te laten herhalen in de eigen woorden. Verwacht bovendien niet dat een boodschap altijd direct en blijvend begrepen wordt. Door een minder goed functionerend geheugen is het vaak nodig om de boodschap later nog eens te herhalen.
- Geef ondersteuning bij het nakomen van afspraken, bijvoorbeeld door kort van te voren een waarschuwing te geven. Door minder begrip van instructies, een minder goed geheugen en een minder goed tijdsbesef kunnen mensen met een LVB moeite hebben met het op tijd klaarstaan.

“Gedetineerden met een LVB lopen tegen onnavolgbare termen aan waarin over hun lot gesproken wordt: MDO, VC, Selecteur, Casemanager, Backoffice, Frontoffice, D&R plan. Een van de deelnemers heeft het met mij voortdurend over het moment dat zijn ‘bestemmingsplan’ klaar is. Anderen zijn op zoek naar een zekere ‘Kees’ die hun zaken met de reclassering kan regelen.”

Kvv-trainer

“Het is belangrijk aan iemand met een LVB bevestiging te vragen of hij begrepen heeft wat je zojuist hebt gezegd. En hem het liefst ook datgene wat je hebt verteld laten herhalen om te zien of hij het echt begrepen heeft, en niet gewoon maar ‘ja’ zegt om niet dom over te komen.”

Afdelingshoofd

Wat helpt in de non-verbale communicatie?

- Besef dat als een gedetineerde met een LVB geen oogcontact maakt, dit niet betekent dat hij niet naar je luistert.
- Wees je ervan bewust dat als een gedetineerde met een LVB naar je knikt gedurende een gesprek, dit niet per definitie betekent dat hij je begrijpt.
- Besef dat mensen met een LVB door een verstoorde informatieverwerking meer moeite hebben met het juist interpreteren van sociale signalen. Ook hebben mensen met een LVB meer aandacht voor negatieve informatie en schatten zij de bedoelingen van anderen eerder negatief in. Een welwillende lach kan bijvoorbeeld al snel als uitlachen worden opgevat.

Wat helpt in de schriftelijke communicatie?

- Gebruik afbeeldingen, bullet-points in plaats van grote lappen tekst en verdeel informatie in kleine stukken. Gebruik geprint materiaal in plaats van met de hand geschreven tekst.
- Gebruik een duidelijk lettertype en een minimale lettergrootte van 14. Gebruik voor de regelafstand minimaal 1,15, kantlijn 2,5 centimeter, lijn de tekst links uit en gebruik korte zinnen.
- Gebruik een combinatie van mondelinge en schriftelijke communicatie, bijvoorbeeld in het geval van de huisregels. Zo kun je niet alleen checken of de gedetineerde iets begrijpt, maar kan hij later ook terugkijken hoe het ook alweer zat.
- Maak zo weinig mogelijk gebruik van vetgedrukte, onderstreepte en cursieve woorden en gebruik geen hoofdletters om woorden extra te benadrukken.

“We verwachten dat ze de weg wel weten, maar ze zijn de weg vaak kwijt: er zijn geen pijlen en bordjes. Sommigen leveren geen briefjes in omdat ze bang zijn het niet te kunnen vinden en door de mand te vallen.”

Kvv-trainer

“Iemand met een LVB heeft over het algemeen meer moeite met briefjes. Er wordt hier bijvoorbeeld met verzoekbriefjes gewerkt, richting de casemanager. Daar zouden ze dus eigenlijk hulp bij moeten vragen. De mentor moet hier alert op zijn, en als ze daadwerkelijk met vragen komen moet daar ook zonder oordeel op worden gereageerd.”

Afdelingshoofd

Wat helpt in de bejegening ?

- Mensen met een LVB hebben vaak moeite met concentratie. Op een rustige plek om te praten zal een gedetineerde met een LVB minder snel afgeleid zijn en zich beter kunnen concentreren op een gesprek.
- Stress is niet bevorderlijk voor een gesprek. Probeer stress te reduceren door het gesprek te beginnen met een neutraal, niet bedreigend, onderwerp (voetbal, activiteiten, actualiteit).
- Neem de tijd om goed naar een gedetineerde met een LVB te luisteren. Vraag door wanneer je niet (meteen) begrijpt wat hij bedoelt. Het tonen van interesse vergroot de kans op het opbouwen van een goede werkrelatie.
- Mensen met een LVB hebben meer ondersteuning nodig. Tegelijk is er vaak wantrouwen naar hulpverlening. Een vast persoon met wie een vertrouwensband kan worden opgebouwd is daarom belangrijk. Hier ligt een rol voor de mentor.
- Mensen met een LVB vertellen vaker een onsamenhangend verhaal en worden daardoor sneller niet serieus genomen. Voorkom dat klachten of meldingen van een incident te snel terzijde worden geschoven en achterhaal wat erachter zit.
- Kom nog eens terug op een gesprek. Vaak zijn er nog vragen of onduidelikheden of komt er meer informatie naar boven. Nodig een gedetineerde met een LVB ook nadrukkelijk uit om vragen te stellen.
- Zoals genoemd hebben mensen met een LVB vaker last van faalangst en interpreteren ze informatie sneller negatief. Dit kan tijdens een gesprek leiden tot een bedreigd gevoel. Probeer de dreiging zoveel mogelijk weg te nemen. Als een gedetineerde met een LVB het antwoord op een vraag niet weet, kun je bijvoorbeeld zeggen: 'Stel dat je niks fout kon doen, wat zou je dan zeggen?'

Casus Issam

Bij Issam op cel lag alles altijd overhoop, waren de prullenbakken vol. Herhaaldelijk werd hem verteld dat hij moest schoonmaken. Hij haalde dan wel een bezem door zijn cel, maar alle spullen werden verschoven en lagen dan in elkaar gepropt in een hoek. Zijn cel stonk en het was hem niet uit te leggen dat wat hij deed niet genoeg was. Uiteindelijk is er samen met hem een gestructureerd overzicht gemaakt van stapsgewijze activiteiten die hij moest doen: op maandag kleren wassen, op dinsdag losse spullen opruimen, op woensdag de vloer schoonmaken. Deze activiteiten werden ook weer in stappen opgedeeld: om de was te doen moet je die uitzoeken, wegbrengen, opvouwen, en in de kast doen. Op deze manier lukte het wel. Hoewel het voor een PIW'er soms moeilijk is om hiervoor de tijd te vinden, had men wel het gevoel dat dit uiteindelijk iets oplevert.

- Mensen met een LVB zijn gevoeliger voor complimenten. Zorg voor positieve bekrachtiging door te benoemen wat goed gaat. Als een gedetineerde met een LVB vertelt over een probleem kun je bijvoorbeeld eens zeggen: ‘Wat goed dat je daarover vertelt.’
- Wees alert op signalen die aantonen dat het niet goed gaat. Sommige mensen met een LVB trekken zich terug. Dit kan gemakkelijk over het hoofd worden gezien. Het is niet zo dat een gedetineerde die geen problemen geeft, ook geen problemen heeft!
- Mensen met een LVB leren door te doen. Doe daarom dingen voor en oefen samen. Doe dat in kleine stappen, bijvoorbeeld door het maken van een afvinklijst voor het schoonmaken en opruimen van de gedetineerde zijn cel. Besef dat als dingen moeizaam gaan, dit vaak niet voortkomt uit onwil maar uit onkunde.
- Hulp van de juiste medegedetineerde kan ondersteunend zijn. Mensen met een LVB zijn vaak beïnvloedbaar en dat heeft ook een positieve kant. De mentor kan bijvoorbeeld een geschikt maatje aandragen.
- Wees consequent in je aanpak, stem af met collega’s, zorg voor een goede onderlinge communicatie binnen het team en probeer samen op één lijn te zitten. Gedetineerden met een LVB hebben een grote behoefte aan duidelijkheid en voorspelbaarheid.

“Op individueel niveau is wel veel mogelijk. Je kunt het rooster visualiseren, je kunt dingen extra uitleggen, je kunt belangstelling tonen bij deelname aan een certificaat. Zo toon je betrokkenheid, laat je zien welke waarden je aanhangt. Als PIW’er zul je dat terugkrijgen, zo wordt de interesse wederzijds.”

Kvv-trainer

“De beste benadering zou zijn als het personeel allemaal op één lijn zit. Anders wordt het onduidelijk naar de gedetineerden toe en met name degenen met een LVB kunnen daar niet mee omgaan. Maar het is lastig om op één lijn te zitten. Niet iedereen wil eventjes doorkijken of staat open voor LVB, daar moet draagvlak voor zijn.”

PIW’er

“Als je mentor je bijvoorbeeld ziet en aan je ziet dat er wat is, dan vraag hij aan je: ‘Wat is er?’ En als je zegt: ‘Er is niks’, dan hoort hij aan de toon waarop je dat zegt dat er wel wat is, en dan blijft hij net zo lang staan tot hij weet wat, want hij wil weten wat er is. Hij wil helpen. Dat is heel fijn.”

LVB’er

Casus Rosario

Rosario is een gedetineerde jongeman die op erg laag niveau functioneert. Hij overleeft met agressie. Ooit zat Rosario in een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking maar daar sloeg hij meerdere mensen in elkaar. In de gevangenis is het voor hem allemaal niet te overzien. Er zijn teveel prikkels. Door mensen te overschreeuwen laat hij zien wie de baas is. Rosario is het type dat graag stoer wil overkomen en altijd tegen het personeel ingaat. Als je de tijd neemt, voor hem gaat zitten en hem uitleg geeft in Jip en Janneke taal, dan begrijpt hij je. Maar als je onduidelijk bent, dan is het foute boel. Zijn casemanager moest hem een keer één op één uitleggen waarom hij niet naar een andere afdeling mocht. Hij wilde weten hoe hij het dan deed op de afdeling waar hij nu zat en zij legde hem heel duidelijk uit dat hij het op zijn manier erg goed deed. De situatie was voor hem daardoor duidelijk. Totdat hij een collega dezelfde vraag stelde. Deze collega liet weten dat hij het helemaal niet goed deed en liet het daarbij. Bij Rosario wekte dit enorm veel agressie op. De dubbele boodschap was voor hem niet te bevatten. Dit werd uiteindelijk opgelost door de collega te vragen om concrete voorbeelden te noemen van dingen die minder goed gingen; daar werd Rosario rustig van.

4. Specifieke momenten en moeilijkheden

A. Inkomsten

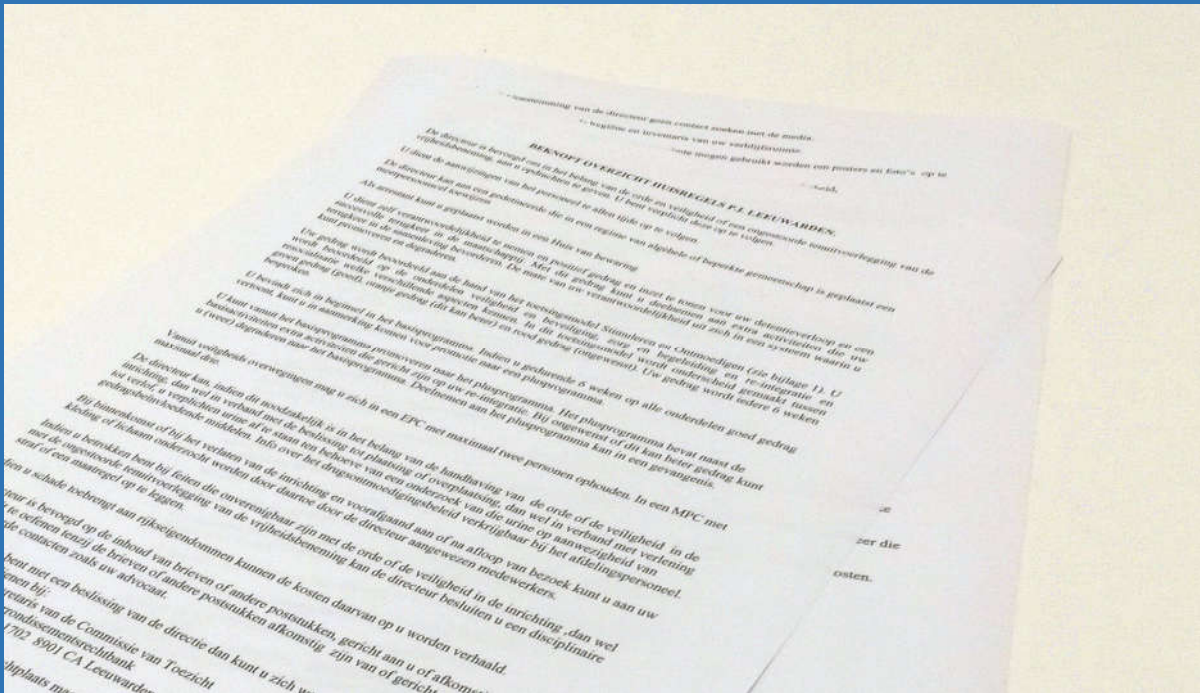
- Het moment van binnenkomst is voor gedetineerden vaak een stressvol moment en gaat gepaard met veel nieuwe prikkels en informatie, zoals ook uit het citaat naar voren komt onderaan deze pagina. Mogelijk spelen ook nog de stress die iemand heeft ervaren op het politiebureau en de stress die gepaard gaat met de aankomende rechtszaak een rol.
- Voor iemand met een LVB is het moment van binnenkomst nog stressvoller dan voor anderen. Mensen met een LVB ervaren situaties niet alleen als meer stressvol, ze kunnen ook minder goed met deze stress omgaan.
- In combinatie met een minder goed geheugen zorgt deze stress ervoor dat informatie vaak niet goed binnenkomt en niet goed wordt onthouden.
- Bovendien hebben mensen met een LVB soms geen reëel beeld van wat detentie inhoudt. Dit beeld kan bijvoorbeeld sterk gekleurd zijn door Amerikaanse televisieseries.
- Vraag door naar dingen waar een gedetineerde tegenaan loopt op diverse leefgebieden. Vraag ook naar psychomedische klachten. Gedetineerden met een LVB hebben vaak meervoudige problematiek en het is goed om dat tijdig te signaleren.
- Geef de gedetineerde een duidelijk overzicht mee van de belangrijkste huisregels en neem de tijd om deze mondeling toe te lichten. Op de volgende pagina wordt hier verder op ingegaan.

“Juist bij inkomsten is het belangrijk om contact te maken, te kijken wat er achter de deur gebeurt.”

Afdelingshoofd

“Bij inkomsten krijg je als gedetineerde in 10 á 15 minuten alle informatie op je afgevuurd. Deze kan je daarna nergens meer teruglezen. Dat kan niemand in één keer onthouden, laat staan iemand met een LVB. Zij zeggen dan ‘ja’, maar komen de volgende dag weer vragen hoe het zit.”

Kvv-trainer

Afb.1 huisregels

Begrijpelijke huisregels

- Huisregels in detentie zijn doorgaans complex. Zelfs een beknopt overzicht zoals in de afbeelding bevat veel zinnen die voor een gedetineerde met een LVB te complex zijn. Ook is de hoeveelheid gegeven informatie doorgaans teveel. Niet alle regels zijn echter voor iedereen op elk moment relevant.
- Maak voor gedetineerden met een LVB een overzicht in eenvoudige taal en een groter lettertype. (zie pag. 26). Geef alleen de huisregels mee die in de fase waarin de gedetineerde zich bevindt van toepassing zijn: een gedetineerde die binnenkomt in de gevangenis hoeft niet te weten dat je als arrestant in het HvB kan worden geplaatst.

“Gedetineerden krijgen bij binnenkomst een intakegesprek en daarna de huisregels. Voor het uitleggen van de huisregels is weinig tijd. Ze staan op papier. Daarnaast zijn er ook nog afdelingsregels. Het is de vraag of deze ‘LVB-proof’ zijn.”

Afdelingshoofd

NU:

‘U dient de aanwijzingen van het personeel te allen tijde op te volgen’
 ‘Vanuit veiligheidsoverwegingen mag u zich in een EPC met maximaal twee personen ophouden’

ALTERNATIEF:

‘U moet altijd doen wat het personeel zegt’
 ‘Er mogen altijd maximaal 2 personen in een eenpersoonscel zijn. Dit is voor de veiligheid’

B. Kennis en begrip van regels en procedures

- Zoals al eerder naar voren kwam vinden mensen met een LVB het vaak lastig om nieuwe informatie te verwerken, waardoor ze onder andere regels niet goed begrijpen of niet goed opslaan. Ook hebben ze minder steun aan schriftelijke communicatie. Een combinatie van schriftelijke en mondelinge communicatie is dus het beste.
- Iemand met een LVB heeft vaak ook minder besef van de consequenties van een overtreding. Besteed niet alleen aandacht aan wat de regels zijn, maar ook aan wat er gebeurt als je er niet aan houdt.
- Veel gedetineerden met een LVB hebben maar beperkt kennis van de mogelijkheden en procedures in detentie op het gebied van arbeid, recreatie, sport, ouder-kind bezoek, reïntegratie, regels omtrent MPC (zie hieronder bij D en F), wat ook blijkt uit het verhaal van Richard hiernaast. De informatievoorziening moet daarom ook hier helder en toegankelijk zijn.

Casus Richard

Richard is iemand die zich niet laat testen, dus we weten niet wat zijn IQ is, maar vermoeden wel een LVB. Richard zat eerst op een grote afdeling waar weinig individuele aandacht voor hem was. De case-manager kreeg toen wel tien briefjes per dag. Verder was er eigenlijk niks aan de hand. Richard wilde zich graag aan de regels houden maar deze waren voor hem absoluut onduidelijk. Hij zat veel alleen op zijn cel, maar vroeg ook veel om aandacht: komt de kapper? Wanneer? Is hij er al? Uiteindelijk heeft men hem op een ISD kunnen plaatsen waar meer zorg wordt geboden. Toen kwamen er ineens bijna geen briefjes meer, alleen maar op passende momenten, zoals rondom het opstellen van zijn zorgplan. Op die afdeling werd Richard gezien, er was een structuur waar hij aan vast kon houden.

“Op cel mag je bijvoorbeeld 5 paar sokken. Als je één paar sokken teveel hebt krijg je rapport. Er wordt niet duidelijk uitgelegd dat dit te maken heeft met de veiligheid bij het doorzoeken van de cel en recente incidenten waarbij tussen de spullen op cel verboden waar verstoep lag. Voor iemand met een LVB is het niet alleen moeilijker om zich hieraan te houden, maar ook moeilijk om hier zonder heldere uitleg begrip voor te hebben.”

Kvv-trainer

- Leg uit waarom iets niet mag als de situatie zich voordoet en benoem daarbij het gedrag. Zoals al eerder werd genoemd leren mensen met een LVB door te doen. Dit betekent dat er ruimte moet zijn voor het maken van fouten (dus door bijvoorbeeld eerst een regel te overtreden en dan te merken dat iets niet mag).
- Laat regels zoveel mogelijk bij herhaling door dezelfde persoon uitleggen. Dit voorkomt verwarring die ontstaat wanneer verschillende mensen dingen anders uitleggen en anders benadrukken.

Bron: DJI

"Maar ja, ik heb ook dat formulier niet gelezen. Ik heb wel effe gekeken en zo, maar ik heb niet alles gelezen. Een keer ging ik naar de bibliotheek en ik had zo'n andere broek bij me met dit soort ijzeren dingen, een rits en zo. Maar ja, ik loop door die poort en die ging meteen pieperen, pieperen. Ben er vijf keer doorheen gelopen en toen zei die bewaarder van: 'Ja, als je nog een keer loopt gaat 'ie pieperen. Dan krijg je straf.' Ik dacht 'Hè, straf? Hoe kan dat nou?' Hij zei van 'Ja, je krijgt straf weet je, want je mag niet met ijzeren dingen lopen, zit aan het formulier.' Ik dacht van 'Dit kan niet joh, ik heb helemaal niks gedaan, dan ga ik straf krijgen voor dit.'"

LVB'er

C. Dagprogramma en tijdsbesteding

- Mensen met een LVB hebben niet alleen meer moeite met plannen maar hebben vaak ook minder ideeën over hoe ze hun (vrije) tijd zinvol kunnen invullen. Zij spreken veel over verveling. Ga na of een gedetineerde zich bewust is van de mogelijkheden op het gebied van tijdsbesteding, zoals arbeid en scholing.

“Er zijn dagen, dan zit je 23 uur per dag achter de deur, 2 of 3 dagen achter elkaar. En in die cel heb je helemaal niets te doen. Er zijn momenten dat je even een uurtje mag bellen, bijvoorbeeld om kwart voor 8 in de ochtend. In het weekend. Maar dan kun je niemand bereiken, niemand neemt op. Dan heb je even recreatie en is er een moment om te luchten en daarna zit je weer de hele dag in je cel.”

LVB'er

- Ga na of er remmende factoren zijn bij het benutten van de mogelijkheden. De plaats in de volgorde van de ontsluiting van cellen kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat een niet assertieve gedetineerde steeds het onderspit delft bij de telefoon, de tafelfootbal en de keuken.
- Mensen met een LVB hebben vaak moeite met tijdmanagement. Het kan voor hen lastig zijn om alledaagse activiteiten binnen een bepaalde tijd uit te voeren, zeker in het Huis van Bewaring waar de tijd buiten de cel beperkt is. Help met het plannen van zaken als koken, wassen, douchen, opruimen en bellen.
- Help hen ook om op tijd klaar te staan voor activiteiten door kort van te voren, bijvoorbeeld 15 minuten, een waarschuwing te geven. Doe dit ook voor het sluiten van de cel, zodat de gedetineerde de tijd heeft zijn activiteit af te ronden.

Bron: DJI

Casus Mitchell

In overleg met de mentor werd besloten dat het beter was voor Mitchell om op een enkele cel te worden geplaatst. Mitchell raakte van dit voorstel echter volledig van de kook: op de duo-cel had hij bezoek op dinsdag van 10 tot 11 en dan kwam zijn familie. Die konden niet op een ander moment. Dit probleem was voor hem niet te overzien en het was voor hem onduidelijk dat hij een extra bezoek-moment mocht kiezen en dus gewoon zijn bezoek op het gewenste moment kon ontvangen. Nadat dit hem was uitgelegd ging hij akkoord met de verhuizing over twee weken.

De eerstvolgende maandag kwam de casemanager op de afdeling en bleek dat Mitchell al eerder werd verhuisd. Mitchell was volledig over de rode: de verhuizing vergde ongelofelijk veel energie en hij was volledig in de war. Hij moest op maandag altijd sporten en dat ging niet samen. De PIW'er die het initiatief tot de verhuizing op deze dag had genomen was verbaasd, want Mitchell was toch akkoord gegaan met de afspraak en de betreffende cel was al vrij – het was toch alleen maar fijn dat het eerder kon?

- Probeer af te stemmen met de gedetineerde in hoeverre hij wordt voorgelicht als niet zeker is dat activiteiten doorgaan. Zoals uit het verhaal van Mitchell en onderstaand citaat blijkt willen sommigen precies weten waar ze aan toen zijn. Anderen hebben daar juist geen behoefte aan.
- Maak voor zover mogelijk een visueel overzicht waarin duidelijk te zien is welke activiteiten wanneer en hoelang plaatsvinden. Het reguliere dagprogramma is doorgaans ongeschikt voor mensen met een LVB. Op de volgende pagina wordt hier nader op ingegaan.

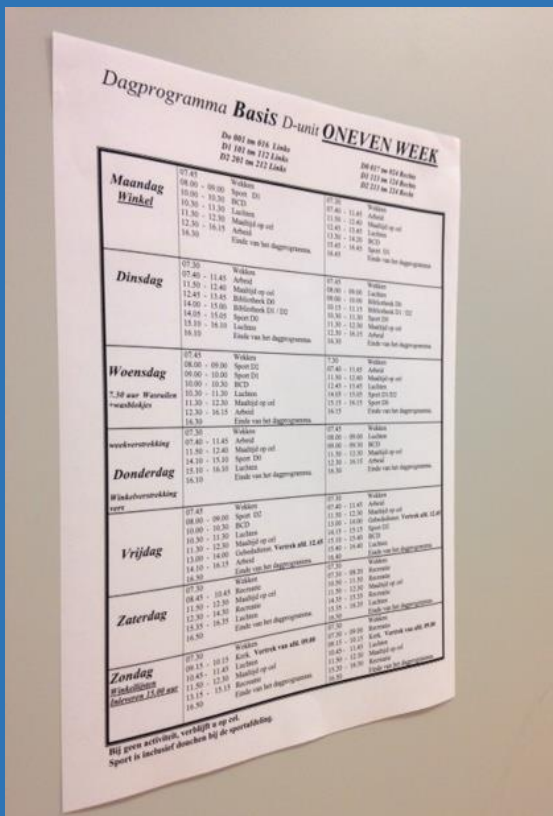
“Als het een feestdag is, is het dagprogramma anders dan normaal. Sommige gedetineerden met een LVB kunnen dit moeilijk overzien of vinden het heel lastig om te schakelen. Dan wordt er om vijf over half acht in paniek door de gedetineerde gebeld omdat hij denkt dat hij moet werken. Sommigen blijven volhouden, of zijn helemaal uit het lood geslagen als hen verteld wordt dat dit niet zo is.”

Afdelingshoofd

Een overzichtelijk dagprogramma

- Zorg ervoor dat een gedetineerde met een LVB alleen het dagprogramma ontvangt van zijn eigen verdieping. Ook hier geldt: geef hem geen informatie die hij niet nodig heeft.
- Geef de even en oneven weken kleuren voor een duidelijker en overzichtelijker overzicht. Highlight wat voor de gedetineerde van toepassing is (zie rechterfoto).
- Hang een tweezijdig kleurkaartje met de kleuren van de even/oneven weken op in de cel van de gedetineerde. Laat iemand elke week helpen bij het naar voren hangen van de juiste kleur.

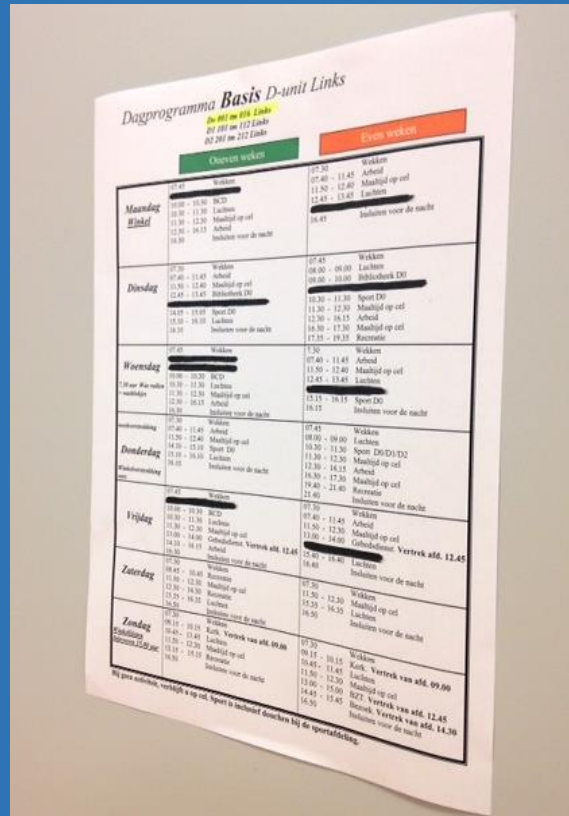
Afb.2a Het huidige dagprogramma: alleen voor de oneven week, maar voor drie verdiepingen.

“Je moet je afvragen wat iemand wil weten. Die wil zijn programma kennen. Maar het programma werkt hier met even en oneven weken. Dan is de arbeid in de ene week bijvoorbeeld maandag, dinsdag en donderdag in de ochtend, en woensdag en vrijdag in de middag. De volgende week is het dan andersom. Daar zijn goede redenen voor, maar een gedetineerde met een LVB raakt zonder goede visuele hulp hier het spoor bijster.”

Kvv-trainer

Afb.2b Aangepast dagprogramma: even en oneven weken aangegeven met kleuren, niet relevante activiteiten doorgestreept

D. Omgang met medegedetineerden

- Mensen met een LVB reageren minder vaak op een goede manier assertief wanneer ze denken benadeeld te worden. Ze reageren vaak passief en teruggetrokken of juist agressief.
- Mensen met een LVB worden sneller slachtoffer van mensen die misbruik van hen willen maken. Ook worden ze makkelijker op sleeptouw genomen door andere gedetineerden. Let op signalen van onderdrukking, misbruik en beïnvloeding, bijvoorbeeld op belmomenten.

”Kijk, de andere gevangenen, ze treiteren je ook vaker. Je hebt hier teletekst, met daarop de knuffelmuur. Daar schrijft m’n vrouwtje altijd berichten naartoe, weet je wel. Ja... en als ze daarachter komen, bellen ze hun vriendin op en zeggen ze: ‘Stuur dat voor X. Dat het uit is met zijn vriendin’. Weet je, zulke dingen, ze maken mensen paranoia.”

LVB’er

“De slimmeriken verzamelen een groepje om hen heen van mensen die ze kunnen beïnvloeden. Alle goede voornemens die de LVB’er bij binnenkomst had verdwijnen dan als sneeuw voor de zon...”

Kvv-trainer

Casus Bert

Bert is een gedetineerde met een IQ van 63. Kortgeleden had hij een positieve urine controle. Hij vertelde dat hij ‘stiekem’ had geblowd. Bert zat op een duo-cel met een celgenoot die nog heel lang moest vastzitten en daardoor niet zoveel te verliezen had met drugsgebruik. Gevraagd naar wat hij onder ‘stiekem’ verstond, vertelde Bert dat hij stiekem de peukjes van zijn celgenoot uit de asbak had gehaald en had opgerookt. Hij had dus zelf geen drugs in bezit, het was meer kinderlijk gedrag. In overleg met de mentor werd besloten dat het beter was als Bert meteen op enkel geplaatst zou worden.

- Grapjes worden soms zwaar worden opgevat. Kijk samen met de gedetineerde hoe daarop kan worden gereageerd.
- Overweeg de voor- en nadelen van een MPC bij een gedetineerde met een LVB. Een MPC kan zorgen voor ondersteuning en minder verveling, maar ook voor misbruik en onderdrukking. Het voorbeeld van Bert hierboven laat zien dat het ook om andere redenen onhandig kan zijn om een gedetineerde met een LVB op een MPC te plaatsen.

E. Gebruik van diensten en mogelijkheden

- Vaak is voor mensen met een LVB niet duidelijk wat precies de procedures zijn die toegang geven tot hulpdiensten, zoals de medische dienst. Zij lopen bijvoorbeeld vaak aan tegen het gebruik van verzoekbriefjes, wat ook blijkt uit het citaat hiernaast.

Casus Ron

De belmomenten zijn voor veel gedetineerden lastig. Bij Ron zitten 24 man op de afdeling. Als je ‘rood’ bent mag je alleen bellen in de daarvoor bestemde tijd. Dat is één uur per dag. In dit uur zie je het verschil tussen de ‘sterke’ mannen en de ‘zwakke’ mannen. De sterke mannen moeten ‘dingen regelen’ en mannen zoals Ron komen niet meer aan bod. Tien jaar geleden had je nog bellijsten, waarbij de tijd zo verdeeld werd dat iedereen kon bellen. De PIW’er hield het toen in de gaten. Dat is niet meer zo. Een grote groep, waaronder Ron, belt daarvoor helemaal niet meer. Dat levert spanningen en moeilijkheden op. Bovendien kan Ron vaak moeilijk uitleggen waar hij mee zit: hij mist zijn kinderen, maakt zich zorgen over zijn relatie en krijgt geen helderheid over zijn zaak als hij niet kan bellen. Deze onduidelijkheid zet Ron om in aversie tegen het personeel. Maar de oorsprong van deze onrust wordt door veel PIW’ers niet herkend. Met als resultaat dat Ron met regelmaat onnodig wordt gestraft.

“Ik had de reden er niet bijgeschreven. Dus ik mocht niet. Je krijgt je papieren dan gewoon terug. Iemand schuift die gewoon onder je deur met ‘ze begrijpen het niet’.”

LVB’er

- Mensen met een LVB hebben vaak hulp nodig met het formuleren van hun hulpvraag. Wijs een verzoek niet te snel af wanneer het niet helder geformuleerd is.
- Mensen met een LVB hebben vaak een beperkt tijdsbesef en behoefte aan structuur. Maak duidelijk hoe lang de gedetineerde moet wachten op een reactie. Wanneer komt er bijvoorbeeld nieuws over een verloofaanvraag? Hoe snel kun je naar de medische dienst?
- Mensen met een LVB hebben zoals gezegd vaak moeite met het uiten van een zorgvraag. Wees niet te snel tevreden met een antwoord maar vraag gericht door. ‘Waar heb je last van?’ is in deze situatie bijvoorbeeld gericht dan: ‘Waar kan ik je mee helpen?’.

“Ja, ik ben maar 1 keer naar de medische dienst gegaan, voor mijn enkel. Ik heb een verband gekregen en vorige week die papieren ingevuld. Ik wacht nog steeds, om weer te kunnen gaan. Maar ik heb nog niks gehoord. Ik voel mijn enkel nog steeds, het is al drie weken geleden.”

LVB’er

- Instructies, bijvoorbeeld met betrekking tot arbeid, sport en luchten, kunnen lastiger zijn voor mensen met een LVB. Dit kan frustraties in de hand werken. Deel informatie daarom op in korte zinnen en stukjes.
- Groepen mensen kunnen als een bedreiging worden ervaren door een gedetineerde met een LVB, bijvoorbeeld door eerdere negatieve ervaringen. Wees hier alert op als mensen zich terugtrekken om onduidelijke redenen.

“Sommige gedetineerden met een LVB worden bij arbeid onder druk gezet door medegedetineerden of worden overvraagd. Deze gedetineerden zorgen er vaak voor dat ze worden teruggestuurd, melden zich ziek of zorgen ervoor dat ze blijven piepen als ze door de metaaldetector moeten. Dan kunnen ze terug naar cel. Vaak wordt er niet bedacht dat de gedetineerde daar een reden voor heeft. Er wordt snel gedacht dat hij ‘lui’ is – dat zegt hij zelf soms ook, maar vaak zit er een andere reden achter.”

Kvv-trainer

Bron: DJI

F. Voorbereiding terugkeer en nazorg

“Bij een LVB’er moet je precies uitleggen wat er gaat gebeuren. Samen afspraken maken met het UWV. De buurtbus naar het station regelen, treinkaartjes regelen – geen geld meegeven! De looproutes uitprinten. En een stappenplan maken voor de eerste dagen. Leef je in.”

Kvv-trainer

- Bied in de voorbereiding op terugkeer zoveel mogelijk individuele begeleiding, bijvoorbeeld bij het invullen van de Reflector. Ga samen achter een computer zitten en ga na of de gedetineerde het wel goed begrijpt.
- Kies bij groepsbegeleiding zoveel mogelijk voor kleine groepen. Ook is het vaak goed om gedetineerden met een LVB samen te plaatsen. Het is belangrijk voor hen om in groepen te leren verkeren, maar te grote niveauverschillen tussen gedetineerden kunnen leiden tot spanning en ‘het elkaar napraten’.
- Houd korte sessies. Er wordt niet veel meer onthouden als het te lang duurt. Richt de KVV bijvoorbeeld in met eerst een half uur theorie en praten, dan een pauze en tot slot het doegedeelte, zoals RIC activiteiten of aan een concreet probleem werken.

- Terugkeer naar de maatschappij is voor gedetineerden met een LVB vaak problematischer vanwege de mindere zelfredzaamheid. Ook is hun informele netwerk als gevolg van hun gedragsproblemen vaak verzwakt. Toch is de hulp van derden van groot belang.
- Iemand met een LVB heeft daarom meer dan gemiddeld behoefte aan indicaties, hulp van derde partijen en het in kaart brengen van het eigen netwerk. Het doel daarvan is om steun te mobiliseren en het risico te verkleinen op recidive.

“Kijk, met die instanties dat is al een probleem. Welke instantie moet ik hebben? Enne ja... wat heb ik ervoor nodig? Want kijk, dat is het probleem weet je. Je moet naar zo’n instantie heen en dan kom ik daar en zeggen ze: ‘Ja, je moet toch je laatste afschriften meenemen.’ Ja, allemaal leuk en aardig, ik heb 20 maanden binnen gezeten. M’n ouders, m’n zussie en alles zijn op vakantie. Dus het enige waar ik terecht kan is bij vrienden. Dus ja, dan loop je al op het eerste blok. Ze hoeven je maar een paar keer weg te sturen, ja... dan val je gewoon automatisch weer in het oude patroon.”

LVB’er

- Neem op tijd contact op met instanties die ondersteuning bieden tijdens de reïntegratie. Overweeg of een diagnose LVB de gedetineerde kan helpen bij het krijgen van hulp buiten de PI.
- Ga na of een gedetineerde met een LVB de gestelde voorwaarden begrijpt, bijvoorbeeld om op verlof te gaan. Laat hem de voorwaarden herhalen om hier zeker van te zijn en bereid hem voor op mogelijke situaties, zoals geïllustreerd wordt in het citaat onderaan de pagina.
- Mensen met een LVB hebben vaak moeite met klokkijken en reizen met het openbaar vervoer. Dat kan ervoor zorgen dat een gedetineerde met een LVB niet op tijd terugkeert van verlof of zich niet meldt bij de afgesproken instantie. Dit vraagt om een gedetailleerde voorbereiding. Benoem ook vooraf de gevolgen wanneer de gedetineerde zich niet aan voorwaarden houdt.

“Bereid een persoon met een LVB erop voor dat hij benaderd gaat worden voor klusjes op het moment dat hij in aanmerking komt voor verlof. Dan is hij minder verrast, minder bang. Begeleid hem daarin. Neem bijvoorbeeld samen door hoe je op zo’n situatie kunt reageren. Ga naar die persoon met een LVB die bezoek heeft aangevraagd of verlof krijgt. Vraag hem of hij benaderd is om dingen mee naar binnen te nemen.”

Kvv-trainer

“De achterliggende gedachte bij de participatiemaatschappij werkt ook door in wat er binnen de PI van de gedetineerde wordt verwacht. Mensen moeten buiten ook hun eigen dingen regelen, dus moeten ze dat hier ook. Tegelijkertijd horen gedetineerden van medegedetineerden dat ze niet teveel naar de PIW’ers moeten stappen. Het gevolg kan zijn dat je elkaar niet meer ziet, terwijl dat soms wel hard nodig is, helemaal voor gedetineerden met een LVB.”

Kvv-trainer

Bron: DJI

5. Extra informatie

Enkele onderzoeken bij DJI

- Kaal, H.L., Negenman, A.M., Roeleveld, E., & Embregts, P.J.C.M. (2011). De problematiek van gedetineerden met een licht verstandelijke beperking in het gevangeniswezen (www.wodc.nl). Een onderzoek waarbij 70 gedetineerden zijn bevraagd over hun ervaringen in het Nederlandse gevangeniswezen.
- Kaal, H.L. (2013). Evaluatie pilot 'Screenen voor LVB in het gevangeniswezen' (www.hsleiden.nl). Dit beschrijft een pilot naar de implementatie van een screening naar licht verstandelijke beperking in het gevangeniswezen.

Over de SCIL en herkenning

- Kaal, H.L., Nijman, H., & Moonen, X. (2015). Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking (SCIL) – stand van zaken 1 juli 2015 (www.hsleiden.nl). Dit is een factsheet waarin aandacht wordt besteed aan de ontwikkeling van de SCIL.
- Kaal, H.L. (2010) Beperkt en gevangen? De haalbaarheid van prevalentieonderzoek naar verstandelijke beperking in detentie (www.wodc.nl).

Instellingen met specifieke kennis van LVB

- Landelijk Kenniscentrum LVB (www.kenniscentrumlvb.nl), heeft tot doel het ontwikkelen, samenbrengen en delen van kennis over de persoonlijke ontwikkeling, opvoedingssituatie en maatschappelijke participatie van mensen met een LVB.
- MEE (www.mee.nl) is een organisatie die mensen met een verstandelijke beperking ondersteunt.
- LFB (www.lfb.nl) is een belangenvereniging door en voor mensen met een verstandelijke beperking.
- De Borg (www.de-borg.nl) is een samenwerkingsverband tussen vier verschillende instellingen met behandelcentra waar veel expertise is over de behandeling van mensen met een LVB en ernstige gedrags- en/of psychiatrische problemen.
- De William Schrikker Groep (www.williamschrikkergroep.nl) is een organisatie die gespecialiseerde reclasseringszorg biedt aan criminele jongeren met een LVB.

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat Licht verstandelijke beperking en jeugdcriminaliteit van Hogeschool Leiden en PI Leeuwarden.